

Miroslav Krleža

KRALJEVO

drama

e-Lektire
lektire.skole.hr

Miroslav
Krleža

Kraljevo

drama

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ

Lica

DACAR

KUMEK ŠESTINČAN

PIJANI KOŽAR

KOŽAROVA ŽENA

MALOGRAĐANIN

GOSPON PURGAR

PURGARSKE GOSPE

DEBELI PURGAR, kućevlasnik gospon Blazina

STARO TURE

GAZDA JAPICA, krčmar kod »Crvenoga nosa«

MAMICA

GOST

PEKAR

KONOBARICA

JEDAN GOST

DRUGI GOST

TREĆI GOST

KOČEVER

MAKEDONAC

CUKERBEKER

KOBASIČAR

MARGIT

STELLA

SLIJEPAC

DINSTMAN

MADAM

LOLA

HAJNAL

JEDNA DJEVOJKA

JANEZ, sluga kod Pogrebnog zavoda za svečane pogrebe

BARABA
CURE
ŠTIJEF, utopljenik
PLANETARICA
PRVI GOSPODIN
DRUGI GOSPODIN
ČAROBNJAK
GLASOVI TALIJANA
ANKA, Janezov ideal
HERKULES, Ankin ljubavnik

Tamburaški zborovi, panoramske orgulje, ljudi sa svijetlima, dimećim mesom i igračkama. Kolo purgara, kumeka, Cigana, cura i baraba. Pjevači, pijanci, trgovci, gosti, prolaznici. Fakini, Židovi, stražari, služnici, kočijaši, gospoda, crni psi, pečenjari, sirari, kelneri i kelnerice, djeca, ljudi koji valjaju lagve, sluškinje, momci, soldati, komedijaši, mesari, Turci, Makedonci, cukerbekeri. Rumunji, ćilimari, Kinezi, crnci, čarobnjaci, kanonici, Mirogojci, mrtvaci, samoubojice, obješenjaci, kor mrtvacu, kostur na mrtvačkom šestoropregu. Ptica smrti.

Zbiva se na Kraljevskom sajmu, jedne kolovoske noći u predratnom Zagrebu.¹

¹ Kraljevski se sajam održavao u Zagrebu svake godine, a trajao je dva tjedna: tjedan dana prije i tjedan dana poslije blagdana Sv. Stjepana kralja (20. kolovoza). István I. (oko 975-1038), mađarski kralj iz dinastije Arpadovića, proglašen je svetim jer je pokrstio svoj narod. Svetac je zaštitnik Mađarske. Posvećena mu je, uz Gospinu uznese-nju, zagrebačka katedrala.

U prvi hip, pošto se zavjesa digla, mora Ritam boja i linija, i ploha, i tonova biti tako silno intenzivan da se ne razabira ništa. Na sceni kovitla se kaos neodređenih oblika. Mlazovi šarenila teku, silne se kaskade zvukova ruše s halabukom, elementarno životno čudo pleše na sceni.

Tek onda počinje ta magla misteriozne životnosti da se rasplinjuje, pa se već i razabira sijaset platnenih čadorova, ozbiljne sjene kestenova, plamenovi kumeka pečenjara, crvene kolovoske zvijezde što padaju, bujice crvenih lica, zmijuljaste geste, pokličići, rakete, bengalske vatre, polutmina i vino što se isparuje u ružičastim parama opijajući živce. Sve to igra na sceni ludu, raspojasanu slavjansku melodiju, praiskonsku i pogansku, na kojoj svi ostali naši poprimljeni, kopirani evropski oblici plivaju tek kao sićušne šajke na golemom ustalasanom moru. Sve to »kraljevsko ludilo« kovitla se do nevjerovatnih, luđačkih dimenzija, koje su – još samo za korak dalje od globusa – u modrom i nepoznatom ništavilu, fantomi i demonsko priviđenje.

Iza scene zvone tamburaški zborovi. Ne jedan. Niti dva. Bezbroj tamburaških zborova, pa sve to buja u praživotni ekstatični zanos koji prijete da će se pretalasniti i poput potopa zaliti cijelo to Sajmište i »Kraljevsko veselje« i grad kojemu su zgrade blijede ko u smrtnome strahu. Ta je intenzivnost za cijele igre sablasno prenapeta, te se čini da sve to pleše negdje na jednom strašno visoko napetom užetu. I sve će to pući. I pasti u Crno. Vjetar nanosi arije panoramskih orgulja: sentimentalni barokni »rendez-vous«, pa talijanske melodije aristona, negdje iz daljine jedan herojski bariton u fonografu, pa sirene bioskopa u daljini. Trube limeni bombardoni pridušeno ko pod platnom cirkusa, ječe bubnjevi, ciganske se egede liju po pletivu zvukova ko novi crveni motivi.

I svi oni nizovi raznobojnih lampiona, čađavih petrolejki, usijanih žarulja, crvenih fenjerčića, vatrometa, plamenova, zvijezda, ljudi, kola i živina, sve se to čini silno banalnom, pa opet i neotkrivenom još, novom objavom. Ljudi sa svijetlima, mesom što se puši, kruhom i igračkama jure i opet se gube u tmuni vašara. Bilo je te gomile, što luduje na sceni, visoko, krvavo. Gomila je u ognjici.

Odnekud padaju blijedi gigantski traci reflektora pa obasjavaju to sajmišno ludilo fosforom rasvjetom transa. Ljudi plivaju u bijeloj boji, sve blijedi ko kipovi od krede. I onda biva ju momenti užasne, nijeme, kozmičke tišine. Sav kaos potone u bezdan. Sve je tiho. Bezglasno. Samo se giblju živine ko snene prikaze. Pa onda i opet zatutnji jurnjava vašara. Poput talasa pljusne na scenu cilik gusala i gitara i frula, kitnjaste srijemske pjesme, pa kolo – šareno slavensko kolo purgara, kumeka, Cigana, cura i baraba – presavija se ispod šatre ko natekao udav kome se glava i rep gube izvan kulisa. Zanesu sve ko čudni ciklon. Prebace čaše, posuđe, burad, porazbijaju stolice, pogase svjetiljke – zveket razbijenih stakala – pa se i opet kovitlaju dalje. I muklo tutnje berde, plaču bisernice, mekeću dude i smiju se frule, a kolo trese zemljom i vašarom, i gradom, i scenom ko potres. Neobuzdana, kanibalska, pret-potopna vika.

Za jednim stolom, kod vina, bijedni gradski »dacar« i Šestinčan. Pijani.

DACAR se ogavno, pijano kesi: Je, je! Moj kume. »Ja sam gospon, ti si muž, ti se meni klanjal buš!« Pjeva promuklo, razbijeno tu istu pjesmu u pijanom refrenu.

KUMEK ŠESTINČAN: Kaj? Ja, je li? Prokleti ti zalupanec gracki! Ti vol kaputaški! A kaj je onda bilo kad si zmenom doma pure pasel? Ha! Kaj misliš da si gospon kaj imaš tu »posranu« žutu kapicu?

DACAR skida svoju gradsku kapu: Kaj? Posrana? A kaj ne vidiš to? Gleč samo! No, pogleč! Tura mu kapu pod nos. Ti tikvan božji! A kaj to je? Pokazuje mu srebrni gradski grb na svojoj gradskoj kapi. Ha? A ko pobire dacovinu? Ha? Ti ili ja?

KUMEK ŠESTINČAN: A tak? Zato si ti gospon? Ha-ha! Gospon! A ja ti jes ipak dober kum? Tebi i tvojoj šmrkavoj deci? A kuruza je dobra po zimi od mužeka, kad bi od gladi krepal skup s tvojom posranom kapicom. I sad ti meni tak? Ti – meni? Meni, kaj imam svoju kuču? I mlin. I kravu. I ženu. I livadu. Ti štakor gracki!

DACAR zlorado i pijano intonira: »Ja sam gospon, ti si muž, ti se meni klanjal buš!«

KUMEK ŠESTINČAN: Kuš! Hoće da ga udari, onda se ipak sabere: Čuješ! Nemoj! Jer znaš! Opet se udobrovolji i smije: Ha-ha! Gospon! Bogec! Bogec! A ne gospon. Nit kruha nemaš. Pa je! Muž sam. Mužek. Al' se tebi ne klanjam. Ko si ti? Ti štakor gracki, gladuš bedasti! Prirepek božji.

DACAR: Što?

KUMEK ŠESTINČAN: Štakor! Petolizec! Svinja! A ko je ovo pečenje platil, kaj si ga požrl? A vino? Ha? Ti ili ja? Moj smrdljivi forint je dober bil da si tvoja gracka i dacarska creva napuniš. Tak te šlopnem da buš mam Majku Božju Bistričku videl s tvojimi dacarskimi očalini!

DACAR: Što? Ti mene da biješ? Kaj si ponorel! Skoči: No! Evo! Samo probaj!

KUMEK ŠESTINČAN: Kaj hoćeš plusku?

DACAR: Što? Samo probaj! Autoritativno se isprsi i pruži mu lice. Molim lijepo, u ime zakona!

KUMEK ŠESTINČAN: A kaj zaistinu hoćeš po tvom dacarskom nosu?

DACAR, izazovno: No! Samo daj!

KUMEK ŠESTINČAN ga glasno ćuši: Ha-ha! Pa na! Da ti boga gospockoga.

Dacar se nemoćno, neurastenično baci na Šestinčana. Ali ga on s lakoćom gorštaka odbije. Tučnjava. Ljudi se upletu pa ih rastave.

LJUDI: Bedaki! Cucki! Muži bedasti pijani! Mir! Policija!

KUMEK ŠESTINČAN se brani: A kaj bu meni v lice plual ovaki štakor? Kaputaš! Ja sam svoj gospon, ja nis klatež gracki!

JEDAN PIJANI KOŽAR se umiješa: Tako je! Živjela socijalna demokracija! Udri po gospodi, da im boga gospockoga! Na štrik žnjima!

KOŽAROVA ŽENA, s čoporom djece, uznemirena, za njim: Ali, Joža dragi! Bog s tobom! A kaj te briga?

DJECA se vješaju o oca i plaču: Tata! Tata!

KOŽAR, pijano: Udri po gospodi! Na lampu žnjima! Živio prvi maj! Bagaža! Banda!

ŽENA ga vuče: Ali, Joža! Hodi! Kaj si nor!

KOŽAR pljune, pa je odgurne: Ma pusti me! Što me držiš? Tako ću te! Žena ga ipak odvuče nekamo u metež.

DACAR se istrgne od ljudi: Lasen si, lasen si mik! Ih bin kenigliher dacer. Dacer. Ja sam gradski činovnik. Und der da ajn gemajner pauer. Ja sam kod dragonera služil. A on ima platfise. Und der hund vil mih...² Trza se. Ljudi ga umiruju.

KUMEK ŠESTINČAN viče: Platiti! Gazda! Platiti! Ja se plačam, prosim lepo!

GLASOVI: Oslu božji! Policija! Pustite ih k vragu! Vičući, nekamo se odvaljaju.

Jure mesari sa pečenim odojcima na ražnjevima.

MESARI urlaju: Hao! Hao! Vrućega! Vrućega odojka! Hao!

FAKINI s kruhom pjevaju: Evo ga! Evo ga! Samoborca beloga!

Uzrujano komešanje, žurba, guranje, prostota, vika, sajam. Pri jednom stolu oveće društvo malograđana. Pijano. Jedan gospodin drži patriotsku zdravicu.

MALOGRAĐANIN, patetično: ... i, moja gospodo, da nema u našim vrućim hrvatskim srcima nade da će ovo starodrevno Hrvatsko Kraljevstvo opet uskrsnuti, da će oni slavni naši hrvatski kraljevi (koji su imali sto velikih i šezdeset malih lađa) i opet jednom zavitali žezlom, svetim žezlom Hrvatske Kraljevine, mi bismo sad svi poredili u naše rodoljubne grobove. Vjerujte mi! Svi bismo mi poredili u rodoljubne grobove – i ništa. Ni makli se ne bismo od rodoljublja. – Ali tako? U nama živi i buja i gori Nada! Nada da ćemo biti svoji! Slobodni! Veliki! Da će naša starodrevna Kraljevina i opet biti među prvima – velika i slavna! Pa zato dižem ovu čašu u Njenu Slavlu! Da bog da doživjeli mi to što prije! I slavlu! I veselje! I onih sto velikih i šezdeset malih lađa, i još stotinu takvih kraljevskih sajmovala!

MALOGRAĐANI kucaju se i piju. I intoniraju: »Lijepa naša domovina«, pa se grle i ljube u rodoljubivom zanosu.

Pri jednome drugom stolu piju purgari i agramerske purgarske gospe. I tu jedan gospon purgar drži zdravicu. Pijan je. Tetura.

PURGAR: Ovako fino – ovako lijepo – ovako gospočko društvo, pravo horvacko društvanje. Ovake fine frajljice (kaj svilica tak fine) i gospe, naše gospice, kaj pečene purice – da korica hrusti – pa ovo naše horvacko vince, pa svaki ima svoju kućicu, svoju slobodicu, svaki svoju štalicu i svoju kravicu... Zapinje u tremi. Znoji se.

Purgarskim gospama je ta zdravica očito dosadna. One su priklonile glave jedna k drugoj, pa ogovaraju.

GLASOVI PURGARSKIH GOSPA:

A kaj si ti vidla njezinu toaletu? Onu plavu svilu?

A otkud njoj to?

Njezin ima samo sto i pedeset forinti, a ona u svili.

Izvana huj – a iznutra fuj!

² Lasen si, lasen si mik! ... (njem. Lassen Sie mich! Ich bin königlicher Dazer... Und der da ein gemeiner Bauer... Und der Hund will mich...) – Pustite me! Ja sam kraljevski pobirač pristojba... I ovaj ovdje prosti seljak... I (taj) pas hoće mene...

Hi-hi-hi-hi! He-he-he!

Pa i Kolačkova! Zato ako je moj trgovac, ona frnji nos.

Tak je! Svoj je! Gospon je, ne živi od prvog do prvog, bog moj.

Pa s fijakerom! Pa u loži! A pogleč joj samo decu!

A gde si ti kupila tu bluzu?

Sama sam je zšila. Metar tri i pol.

A, kak je to jeftino! Smijeh, šaputanje, opipavanje tkanina. To govornika smeta.

PURGAR: Hej! Gospe! Posluh, prosim lepo! Čujte! Sad će mi srce da iskoči! Ne znam ništa! Samo to znam – da ljubim svoju domovinu svom ljubavlju svog rodoljubnog srca! Da nas bog poživi! Sve da nas poživi, i nas, i domovinu, i štacune, i naše gospe, i naše profite, i štalice, i kravice, i grad i sve! Na mnogo ljeta, živio, živile!

Svi kliču. Plješću. Smiju se. Kucaju se čašama i piju.

I koliko god se tu stolova vidi, svi viču i smiju se, i drže zdravice, i kucaju se i piju, svi nada-
leko uokrug do u nedogled, po cijeloj nam domovini između Save i Drave.

JEDAN GLAS: Pa da zapjevamo: »He, poleg navade stare, društvo se zestalo je.«

Svi zapjevaju i pijani ženski glasovi s njima.

Kod jednoga drugog stola već su otprije pjevali drugi ljudi: »Jesen stiže, dunjo moja.« Čuv-
stveno. Silno su utonuli u osjećaj, pa ih ovi hrapavi distonovi pijanog društva smetaju. Pre-
kinu svoje pjevanje. Tipično sajamsko polupijano ujedljivo zadirkivanje.

PJEVAČI: Hej, vi Kranjci, tamo! Mislite li da je to vaše urlikanje baš tako strašno lijepo?

Društvo purgara pjeva dalje. Kao da ih se to ništa ne tiče.

GLASOVI PJEVAČA: Jeste li čuli: vi Kranjci! Kuš!

DEBELI PURGAR bijesno skoči. Žile mu nabrekle: Da li to nas ide? Vi Kranjci? Kakvi smo
mi Kranjci?

GLASOVI: Vas! Baš vas to ide! Vi ste Kranjac! Tatek vam je bil flosar!

PURGAR: A kojim pravom vi mene vrijeđate? Pa mi nismo Kranjci! Kojim pravom vi me-
ne vrijeđate? Vaš je tatek bil Furlan! Nosil je rinčicu kak Crnec!

GLASOVI: A kojim pravom ne date vi nama da pjevamo?

GLAS: Ma kresni ga! Što ćeš tu dugo diplomacije, to su Vlahi!

PURGAR: Pardon! Molim! S kim imam čast?

ŽENE se umiješaju: Pa umirite se, gospon Blazina!

PURGAR, energično: Dajte mi mira! Valjda ja znadem što radim, pardon, s kim imam
čast?

Sve se uskomešalo. Doći će do tučnjave. Svađaju se sve glasnije.

PURGAR viče, nadglasavši sve: S kim imam čast? Ja sam Blazina! Građanin i vlasnik tro-
katnice u gornjoj Ilici.

GLAS: Do đavola i vaša kuća u gornjoj Ilici, Kranjac, flosar!

DRUGI GLAS: Kotac! Kokošinjak! A ne trokatnica! Smijeh.

PURGAR: A tako? Kotac? Pograbilo stolicu. Zamahnuo. Razbio dvije svjetiljke na stolu. Sad će doći do sukoba.

JEDAN GLAS iz društva purgara: Zaboga! Kaj si to ti? Oblak? Serbus, Oblak! Halt! Zaboga! Halt! To je Oblak iz Nove vesi. Ma ta prokleta lampa, ništa se ne vidi. Jezus Marija, pa to su gospon Oblak!

GLASOVI: Živio gosponček Oblak! Živio gosponček Blazina! Živili! Dižu se jedni i drugi. Grle se. Da radije pijemo, gospodo. Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari! Da se preselimo! Da se složimo!

To je ideja! Hej! Japica! Još pet litrica! Staroga! Vuku stolice. Razbijaju, naravno, posuđe i boce. Motaju se. Rukuju. Upoznaju. Grle se. Sve histerički. Nervozno. Luđački.

URLANJE: Oprostite! Molim pardon! Nismo znali! A ništa! Ništa! Tako je na svijetu!

GLAS: A sad da pjevamo! Živio! Živio! No – naprijed! Jedan, dva, tri!

NAJPIJANIJI dirigira pa se razlegne u jakom tonu: »Hej, haj, nisam ja sam! Ima nas šest-se-dam...«

Kučaju se. Piju. Žive. Vesele se.

Sve to dosada zbilo se u isto vrijeme. Bez obzira na to što su neki detalji ostali nezapaženi. Ne smeta ako je sve isprepletano do nemogućnosti. Jer tako to jest.

Prolazi Turčin. Na srebrnom pladnju mnogo fildžana crne kave.

TURČIN: Kahve! Vruće! Fine! Prave turske!

GLASOVI: Hej! Mujo! Amo s tom crnicom! Boga ti!

Turčin dijeli fildžane. Zvecka novcima.

STARO TURE, ovješeno svilenim, srebrno protkanim velima: Evo fine, fine, prefine robe! Prava istočnjačka radnja!

Ljudi opipavaju. Pogađaju se pa onda ne kupuju ništa. Kolo se međutim opet vraća pa sve zanosi poput bujice. Iz daljine se odnekuda razabira motiv: »Otkud ideš, Anice?« – Kolo luđački tutnji i čuju se panorame i njihovke i cirkusi. I vjetar donosi soptanje makina sa kolodvora. Negdje juri voz, čuje se kako preskakuje gvozdeni most.

GAZDA JAPICA dirigira konobarice: Evo! Evo! Tamo tri »špricera«! Tu pive! Sode, molim! Odmah! Sode! Platiti! Molim platiti ovaj čaj! Hej, mamice! Platiti!

MAMICA, beskrajno debela, znojna, svežnjem ključeva zvoni: Za pet ran božjih! Em ja bum posteklela. Briše znoj. Koliko, molim? Tri litre? I jamničku? Računa.

GAZDA JAPICA gostima koji prolaze tražeći mjesto: Gospodo! Gospodo! Izvolite ovamo molim! Ima još baš za vas! Izvolite!

Gosti zaokreću. Imadu u papiru raznoga pečenja. Sjedaju. Razmataju i režu.

GOST: A to su oni, japica? Pa kak su kaj? A zakaj nemaju muzike?

GAZDA JAPICA, samosvjesno: Muzike? A kaj bu muzika mom cimeru? »Crveni nos« ne treba muzike. Tu je kaplica mužikaš. Sama kaplica svira, oh! Cmokne jezikom.

GOST: Pa kak su oni kaj, japica?

GAZDA JAPICA: Pa hvala im na pitanju! Tak! Tak! Živi se! Ali, haj, gdi su ona stara vreme-
na? Gdi je ono sveto Kraljevo? Kad je čovjek z grošom došel na sajmišče i živel je kaj mali
ban jedan keden na sajmišču – se za groš. Jemput bilo, sad se spominjalo.

GOST: Nema više tog! Nema! Sjećam se ja još vašeg »Nosa« u Vlačkoj vulici! I one stare
vure se sjećam. Mi smo, djeca, o podne išli iz škole – a ona je kukala.

GAZDA JAPICA: Vidi ju – za onom vuricom mi je žal. Sam vrag nek zna kam to sve propad-
ne! Kam je propalo ono staro Kraljevo? Kam je i ona vura? Kam bumo mi? Nema ga više!
Ljudi su onda jeli i pili celi keden! A sad? No! Danas još neka malo, još zutra morti, al'
onda budu opet čepeli vu onim luknjama, vu onom prokletom novom gradu kaj ga je
Khuen madžarskom lopatom tak po glavi heznul da se ni danas još snajti nemre!

GOST: Pa onda, japica, naj daju jednu litricu na tu prokletu sol! Baš je proketo slano to
pečenje.

GLAS se dere: Salami! Salamuči! Salami! Ementaler!

PEKAR: Kajzerice! Kruha! Perece!

KONOBARICA: Hej, ti fakin! Daj kruha sim! Vodi ga za uši k jednom stolu. Prolaze kočeveri
sa svojim mirodijskim košarama.

GOST: Imate li sardelica?

DRUGI: Figa?

TREĆI: Naranča?

KOČEVER: Svega ima, molim! Svega! I Sreće ima! Mnogo Sreće! Po groš ili po krunu? Par
ili nepar? Molim! Vadi svoju zelenu vrećicu, gost vuče brojeve.

GOST: Nepar! Krivo je izvukao: Naravno! Par! Nepar! Vuče dalje. I opet je krivo izvukao.
Par! I opet je krivo izvukao. I uvijek vuče krivo. Plaća. Nek vas nosi đavo! Švindleri koč-
verski!

KOČEVER: Pa nis ja kriv da krivo vlečete!

GOST: Na, eto! I onaj je izvukao krivo – ondje! Uvijek krivo! Svi uvijek krivo!

KOČEVER: Svi mi, dragi moj gosponček, krivo vlečemo. Kaj se tu more?

DJECA SA CVIJEĆEM: Ruže! Ciklame! Za krajcar! Ciklame!

MAKEDONAC: Boze! Friške ledene boze! Turskoga sira!

POSLASTIČAR: Torte, krem, friški krem, indijanci!

ŽIDOV: Čokolade! Amerikanskih bombona! London-bombon! Griz-Pariz! Tope se ko sni-
jeg. Čokolade! London-bombon!

DJECA se svađaju kupujući. To je pijesak, a ne čokolada! Pijesak!

POLJSKI ŽIDOV, s raznim sitnarijama: Sedam, sedam, sve po sedam, noževa, britava, žli-
ca, lisnica, kolača – sve po sedam!

KOBASIČAR: Kobase! Vruće masne kobase!

GLAS: A muštarde imaš?

KOBASIČAR: Prave! Samoborske! I hrena! Koliko, molim? Vadi iz kotla vruće kobasice.
Prodaje čitave vijence vrućih, zadimljenih mirisnih kobasica. Ljudi u pozadini ijujuškaju

pijano i suludo, to iz njih urla pijana zvijer. Plešu. Kolo opet protutnji scenom, padaju rake-
te ko kiša od modrih i žutih kapljica. Bubnjevi, gongovi, trube. Negdje u menažeriji reže div-
lje bestije. Od panorama razne melodije.

Bježi odnekud gomila ljudi i viče: Tat! Tat! Policija!

Sve se jače uskomeša. Zavrije. Sve je to golemi kotao u kome se puše i vriju čudne varave
pare, divlji zvuci, čarobne boje, bolesna lica. Sve se to talasa, propinje ko podivljali pastuh –
pa protutnji, juri, frče, rže, pada ko val, ritmički se cjeliva, ubija, živi, ždere, pije, urla.

Jure mali fakini, kolportiraju posebna izdanja novina.

GLASOVI FAKINA: Velika željeznička nesreća! Trista mrtvih! Posebno izdanje! Novine!

I opet pleše kolo scenom, sve se više ljudi hvata u taj živi lanac ruku i grudi, i spola i krvi, pa
plešu crnački, divlje, narodno. Beskrajni zborovi tambura bujaju iza scene. Puze reflektori,
cikću djeca, puštaju zrakoplove sa zelenim magnezijem. – Sve treperi u čudnoj crvenoj eks-
tazi zagorskih saturnalija.

Desno naprijed za stolom sjede dvije žene. Stella i Margit. Odmah se vidi da su to žene o ko-
jima se ne misli da su ljudi. Piju i tužne su. Pište sirene bioskopa. A Stella plače.

MARGIT: No! Što ti je? Zašto si opet dijete?

STELLA, sentimentalno: Čuješ li? Parobrod! Ide! Daleko na more, nekamo u Japan – i da-
lje... Zajeca.

MARGIT: Kokica zlatna! Evo! Na! Pij! Eks! Kakve su to gluposti?

STELLA: Eks! Eks! Piju. Prošlo je! Već je sve prošlo. Na! Pijmo! Tako me užasno guši. Ov-
dje! Gore! Kad god čujem parobrod gdje plovi. Onda bih s njim otplovila da se utopim
negdje. Tako bih strašno rado s njim otplovila da se utopim.

MARGIT: Pa to nije ni brod, ti guska! Kada se još netko utopio u bioskopu?

STELLA: Svejedno! Meni se čini da je sve što još može da se dogodi sa mnom da se uto-
pim negdje! Da mogu samo da se spasim iz svega toga! Kako je sve to gadno – sav taj gad
i blato, ti pijani prostaci, te svinje!

MARGIT: Ma jeste! Gadno je! Ali je još gadnije bilo gore. Tamo nam je madam krv pila. A
sad smo ipak slobodne! Možeš barem izabrati onu svinju koja će te zamazati. Pa ako ne
ćeš, udariš ga nogom i basta! A tamo ni to nisi mogla! Svatko te je gnjavio tko je samo
ushtio.

STELLA: Istina je! Užasno je bilo gore u onim salonima. One papirnate ruže, izjedeni
otomani, stjenice, krvavi lavori, raštamani klavir, fuj, prokleti onaj broj pet! Piju. Opijaju
se. Jedu s velikim tekom pečenu svinjetinu, a suze im kaplju u špricere.

STELLA: A zar je sad bolje? Ovo sve! Kako je to sve jadno! O, kako je užasno jadno proda-
vati svoje vlastito meso.

Jedan dinstman vodi slijepca za ruku. Slijepac je u crno odjeveni gospodin. Dinstman kao da
traži nešto. Spazi »ove dvije« i prepozna ih. I dovede slijepca k njima.

SLUŽNIK: Aha! Dobar večer, frajlice! Sem im kontu dopelal, prosim lepo. Jednu dobru,
slepu kontu!

MARGIT se smije: Kontu?

SLUŽNIK: Pa da! Molil me je gospon da mu nekaj najdem! Oni sami ne vidiju. Prišapne im držeći prst na usnama i pokazuje da je to luckast čovjek: To je fini gospon! Pazite se, frajle!

STELLA: Klanjamo se! Gospodine! Izvolite samo k nama!

SLIJEPAC se neprestano smije: Ne smijete se čuditi, frajllice! Udovac sam! Imam doma dje-
cu pak sem došiel da si kupim finu pečenku!

STELLA posjedne slijepca do sebe: A, ništa to! Imali smo mi već i drugih konta! Gazda! Daj
vina!

SLIJEPAC: E! Strašna je to stvar ovako živjeti u tami pa ne vidjeti žene, biti otac, a biti
gladan mesa. Ali dajte da pijemo! Kucaju se i piju.

Pijani kočijaši se tuku i opleću dugim bičevima. Razbijaju posuđe, čaše, flaše, tanjire.

KRČMARICA viče: Molim to platiti! Zar ja imam milijune? To su »šlifane« čaše. Molim
novce! Jeste li čuli? Novce!

Čuje se harmonika. Ženski glasovi. Kočijaši, fakini, gospoda, talog i skorup života, čudna
mješavina ustalasane tekućine. Na vjetru panorame: Vozovi. Rakete. Zvijezde. Povici.

Margit je nekog poznatog opazila u gomili ljudi. Gleda zbunjeno i ne snalazi se.

MARGIT: Stella! Molim te! Gledaj! Zar nije ono madam?

STELLA: Gdje?

MARGIT: Pa ona debela u plavoj bluzi!

STELLA: Naravno da je madam! I Hajnal i Lola! Cijeli broj pet! Naravno, to su one, cijeli
broj pet.

OBJE zovu: Madam! Madam! Madam!

Madam konfuzno, sa cijelim svojim društvom, zaokrene na scenu. To je debela astmatična
gospa, sa damama u neukusnim kostimima. Izgledaju ko tropske ptice u tom vašarskom
metežu.

STELLA: Klanjamo se! Mi smo to, draga frauli! Ima kod nas mjesta! Izvolite! Serbus, Haj-
nal! Serbus! Serbus! Ljube se djevojke i sjedaju.

MARGIT: Serbus, Lola! Klanjamo se! Pa koje čudo da vi danas ovamo?

MADAM: Dobro je da barem ima mjesta da se odmorim! Puknut će mi srce. Što se sve ne
strovali na čovjeka u jedno večer?

STELLA: Pa što je? Vi ste sve uzrujane! Blijede! Što se dogodilo, za boga miloga, draga
milostiva?

LOLA: Molim te, kod Hajnalke na sobi objesio se čovjek!

STELLA: Čovjek?

LOLA: Pa večeras! Otišla ona na čas van po vodu, a on se uto objesio. Pa sad došla policija
i što ćemo mi gore večeras, sve su zatvorili, a imale smo posla da nismo znale gdje nam
glava stoji!

MADAM: Mogle ste bile ostati da niste ko djeca, imam najmanje sedamdeset forinti kva-
ra! Pa što? Objesio se! Objesio! Otišla je jedna banka ko na prozor, a sve samo zato jer su
fajle nervozne.

HAJNAL: Ja bih bila poludjela! Uh! One crvene vlasi! Onaj zeleni jezik!

JEDNA DJEVOJKA: Pa da pijemo? Glupo je tako bez svega! A noćas je Kraljevo!

GLASOVI: Cigarete! Madam! Cigarete! Vina, gazda! Još vina. Smijeh. Onaj stanoviti smijeh kakvim se smiju naše frajle.

LOLA: A šta će ovaj stari ovdje?

MARGIT: To je naš kavalir. Samo je slijep! Pijmo! Serbus! Kucaju se. Piju. Smiju se. Puše.

MARGIT: Pa kakav je ono glupan bio – onaj večeras kod tebe?

HAJNAL: A, bio je prvi put. Posve pijan. Crvenu bradu. Užasan. U onoj crnoj uniformi. Što mrtvace čuva. Funebraš.

STELLA: I kod tebe se objesio?

HAJNAL: Kod mene. Onda je došla policija. A mi smo madam jedva namolile da izađe.

JEDNA DJEVOJKA: Sad će ga fotografirati! Znam ja! I moja se mati objesila. Svakoga fotografiraju. To treba novinarima.

HAJNAL: Ona njegova duga crvena brada. Pa zelene oči, izbuljene, pa one zlatne rojce, gadno kao panoptikum.

STELLA: Bog zna zašto se objesio? Glupan! Valjda zbog žene!

JEDNA DJEVOJKA: Svi se oni vješaju zbog žena. A mi zbog njih. No, to je pametno! Serbus! Nemamo drugoga posla! Prebedasto. Kucaju se i piju.

MADAM, već donekle udobrovoljena: No, pa kako je, puce, vani? Kakve vi to kavalire imate? Hvata slijepca za podbradak: To je pravi don Juan, taj vaš gospodin šef!

Svi hihoću.

MADAM: Lijepa je to pripovijest! Rekla sam ja vama da ćete se vi još vratiti! Nije to šala biti bez krova na ulici. Sa slijepcima i bilo kime. A tamo kod nas ipak: ako je zima i snijeg, toplo je. Ako je glad: ima i pite i vina.

STELLA: Pa imamo mi i ovako pite! I piva! I svega! Dobro je, madam! U zdravlje! A pod poplunom je tamno pak se ionako ne vidi ništa.

Negdje daleko užasno tužno zavija pseto.

HAJNAL se sva strese: Čuješ li?

MARGIT: Pseto!

HAJNAL: Užasno! Pseto znači smrt. A onaj je čovjek imao crvenu bradu! One izbuljene oči!

Pogna se preko scene čopor crnih pasâ kao da su bijesni. Gone se vilovito i nadlaju svu onu vašarsku tutnjavu i buku.

HAJNAL, dršće i privine k sebi Stellu: Mene je užasno strah! Što se natjeravaju ta pseta. O, one njegove užasne zelene vodene oči. Ko strašne staklenke. Pa ona crvena brada! To je da poludiš! Gore ispod karniše pri prozoru, znaš, kraj zavjese, tamo je visio, ja sam mislila da ću odmah poludjeti.

U onom hipu kad su se scenom pognala crna pseta, talas je kaotične vašarske lude forme dostigao vrhunac. Svi se glasovi naduli do nemogućnosti kao baloni i cijelo se sajmište diglo

pod zvijezde. A onda je nastala sablasna tiha pauza. Samo na jedan hip. Ona možda traje tako dugo dok Hajnal govori. I njene riječi dobivaju mesnati oblik. Kraj jednoga stupa šatre stoji čovjek. Blijedi čovjek, crvene brade. U gala-uniformi pogrebnoga zavoda – Grande entreprise des pompes funèbres³. Veliki kalpak sa čapljinim perom natukao je na zatiljak. Oko vrata imade uže, pa izgleda kao da visi. Hajnal ga opazi, histerično zavrišti i padne. Sroza se. I opet su se zatalasali tamburaški zborovi i sirene, i trube, i vašar.

MADAM I DJEVOJKE su ga opazile, skočile i viču: Mrtvac! Mrtvac! Mrtvac! Krste se. Klanjaju. Mole.

Opća konfuzija.

GLASOVI: Dajte octa! Vode! Onesvijestila se! Što je? Jesu li poludjele?

MADAM: U ime Oca i Sina i Duha svetoga! Pomozi nam, bože! Ljudi! Molite se! Sudnji je dan. Mrtvac hodaju, taj se čovjek kod mene objesio!

DJEVOJKE se svijaju: Bože! Bože! Naši užasni grijesi! Nariču i pokajnički se udaraju u prsa.

JEDAN GLAS: Ta je li to ludnica? Što li?

Sve je zbunjeno. Nitko ne zna ništa.

MADAM na koljenima silno dršće i pokazuje prstom na čovjeka s crvenom bradom: To je – on, on!

LOLA, prestrašeno: Onaj čovjek ondje... Izgubi glas i moli se.

JEDNA DJEVOJKA vrišti: Ono je mrtvac!

GLASOVI: Octa! Vode! Te su žene lude! Društvo za spasavanje!

DRUGI GLASOVI: To je od vina. Loču ko živine, a sada cvile pijano!

UZRUJANI GLASOVI: Ta lajte već jednom! Što je?

Uskomešano je sve. Hajnal taru. Svlače je. Frotiraju. Žurba. Lola se sabere. Druge još cvile i nariču i mole se.

LOLA: Gledajte! Gledajte! Ono je mrtvac! To je on! On se objesio kod nas, na broju pet, večeras, o, užas! Taj se čovjek objesio noćas!

Svi gledaju čovjeka koji stoji kraj stupa šatre. U gali je »funebraša«. Ima crvenu bradu. Izgleda sušičavo. Zove se Janez. Zapanjenost. Pauza.

JEDAN ČOVJEK pristupi oprezno do njega pa ga se dotakne: Kakav mrtvac? Čovjek od krvi i mesa ko mi svi.

MADAM: Nije! Nije! To je Duh. Došao je da nas satire! To je Duh čovjeka koji se noćas objesio! Opet se savija, kaje i moli.

GLAS: Hej! Vi! Recite živu riječ! Tako vam boga! Čemu cirkus! Vidite da vas se žene boje!

Tišina. Janez čudno promatra ljude.

HAJNAL dođe k sebi. Sabere se. Opazi čovjeka pa je opet uhvate grčevi, viče: On je! O, kako je užasan. I ima štrik oko vrata. Objesio se! Gore na mojoj sobi, na broju pet.

GLASOVI: A tko je on? Tko se to objesio?

³ Veliko poduzeće za sjajne, svečane pogrebe (franc.)

Nekoliko je ljudi skočilo do stranca pa ga uhvatili i tresu.

GLASOVI: Ma čovjek je to! Bog budi s vama. Zdrav, živ čovjek!

JANEZ, u čudu: Što je? Iskine se ljudima: Što je? Pustite me!

LJUDI: Pa da! Pustite ga! Čemu napadati čovjeka zbog ludih žena!

GLASOVI napadnu Lolu: No! Recite bar vi, kad su već ove lude – što to sve znači?

HAJNAL se sabire. Prelazi rukom preko čela: Bože! To je strašno, a ja sam mislila da je on. Ustaje polugola, raščupana ide do Janeza: Zar vi večeras niste bili gore kod nas – na broju pet?

JANEZ: Ja? Ja sada dolazim sa groblja. Gore leži poglaviti Dummkopf. U prvom razredu. Čuvao sam ga do jedanaest. Pa sam se sad usput svratio amo na kupicu vina, ili zar ja nemam prava na svoj špricer na Kraljevo?

HAJNAL: A otkuda vam taj štrik oko vrata?

JANEZ: Ta to mi trebamo kad spuštamo lijesove u grob. To je naša meštija!

HAJNAL: Ljudi! Laže! To mi sanjamo! Sve mi to sanjamo! On laže! On se večeras objesio. Na, evo! Ovaj mi je cekin dao, i vino smo pili u salonu, i onda se objesio gore u mojoj sobi. Evo cekina!

MADAM: Oslijepjela ako nije imao istu ovu crvenu bradu – i oči.

GLASOVI: Lude histerične, kurve pijane! Pustimo ih!

JANEZ: Ja stanujem na Potoku! Pustite me na miru!

GLASOVI: Naravno! Pustite te proklete babe!

KARTAŠI se vraćaju k stolovima gdje su prekinuli igru: Kako je ono bilo? Tref-adut? Tref-adut. Herc-as, eto herc-as, mater mu božju, udri banku!

JEDAN ŽENSKI GLAS: Samo još jednu krunu...

Fantastična orgija, pijana i divlja, opet se kovitla dalje. Onda zaore prestrašeni, divlji, životinjski glasovi: Vatra! Vatra! Vatra! Poput munjine prostruji strah po ljudskoj gomili. Kao hipnotizirani trče ljudi u desnu kulisu gdje se crveni požar.

A požar liže među kestenovima pa se kao crvena tekućina razlio po svim licima. Prevaljuju gosti stolove i čaše i boce, preskakuju, guraju se. Panika. Gazda i gazdarica i konobarice tuku se s gostima: Platiti molim, molim platiti, platiti...

Ali gosti se žure. Ne plaćaju. Viču. I svi bježe u smjeru vatre. Čuju se trube vatrogasaca. Režanje prestrašenih krvoločnih grabežljivaca u menažeriji.

GLASOVI GOMILE: Gdje gori? Gdje gori? Panorama. Sve panorame. Menažerija! Cirkusi! Kuće! Bioskop! Barake! Sijeno!

Komešanje. Gomila je bezglava. Samo su dva-tri gosta ostala i pijuckaju hladnokrvno dalje. Što su pobjegli lavovi iz menažerije, to se tih ljudi ništa ne tiče.

GAZDARICA očajno jauče nad izgubljenim lozungom. Zakopala je ruke u sijedu kosu pa je čupa i nariče i svađa se sa gazdom: Evo, na! Sve je bilo puno. A sada nema ništa. Sve je pobjeglo, a ti ne ćeš ajnkasirati na vreme!

GAZDA: Dvije stotine ko iz puške...

GAZDARICA: To si ti, mule jedno, kriv! Ja sam rekla: odmah se plaća! Ali ti ne! Pa ne! Eto, sada fućaj na poštenje gospocko! Prokleti vole! Plače i nariče.

Janez je međutim sjeo, naručio vina i apatično pije. Njega se požar ne tiče. Dojure »barabe« sa curama. Razuzdano se smiju. Plešu. Fakini trgaju »ciganske zvijezde«. Sjedaju k stolu. Vade pokradene butine. Sira. Salame. Cure licitarovinu.

BARABA: Ti boga! Sve je to za uspomenu od tete Reze! I kod Svetog Duha sam joj zadnji put zdignul za uspomenu kotač trapista. Onda su me ganjali od malte do Vrbika. Hihoću.

CURE: Fini si ti dečko. Sam Duh sveti je pripalil ovu komediju! Gdje bi mi ovako gospocki mogli zmeknuti? Vina! Sad samo još vina! Gazda, vina!

GAZDA: Da, molim, ovaj čas! Samo treba odmah platiti!

BARABA, izazovno gizdavo: Platiti? A koliko, molim? Zveckea kesom: Da kupim sve ovo ovdje pod ovom božjom kapom? Plaća. Smije se. Pije.

Janez je prozirno blijed. Na hipove izgleda da je doista mrtvac, samo je ustao pa hoda po sajmu. Pije. Dotučen je beskrajnom tugom. Onda pristupi k njemu strašna, fantastična figura. Odrpanac. Kakvi se viđaju na »placu«. Samo je natekao od vode – kao utopljenik – strašno oblo nabuhnuo, a lice mu je izjedeno ribama. Razgovor te dvojice mrtvih pajdaša, obješenoga na broju pet – funebraša, i utopljenoga u podmuklom nekom rukavu u Vrbiku – šintera, čudan je. Vidovit.

ŠTIJEF: Serbus, Janez! No, tebe bi ovi bili lepo nacifrali da ja nisam malo rasvetlio tamo dolje. Kako možeš biti tako lud? Pa sunuti među babe kad su te još večeras gledale gore! Vidi se da nisi dugo kod nas. Još si uvek preodviše živ! A mi se nismo još niti pozdravili. Ja sad baš idem doma na Mirogoj. Flangiral sam malo po Vrbiku, pa sam si pogledal sve to. Mislim si ovak: ak je Kraljevo, i za pokojnoga Štijefa je Kraljevo, kad vidim gde te gnjave te pijane babe, vrag ih dal i stvoril! Pa onda skok, i planulo je. No sad smo ih se rešili! Serbus! Grle se. Janez još pravo ne razabira. Ali vidi se da ipak poimlje što se to s njime događa.

JANEZ: Daj! Kucni se! Serbus. Pijuckaju.

ŠTIJEF: O, moj dragi Janez! Tko bi si to bil mislil da ćemo se mi ovako naći. Ti sa »štrikom«, a ja iz Save! Ha-ha! Sećaš li se kad smo se po Zelenom bregu ganjali »raubera i pandura«? Pa sada tako! Dakle, i ti zbog proklete beštije? Pa što ti je bilo do jedne žene? Toliko ih ima drugih.

JANEZ: A što je tebi bilo do tvoje? Zar misliš da si lep? Sa tvojim ribicama! Na, evo ti, i ovde je jedna! Izbije mu jednu ribicu ispod ovratnika.

ŠTIJEF: To je belica! Pa da! Istina! Glupo je bilo. E, da sam ja mogao onda ono znati što sada znam kad me belice škakljaju! Ali! Pij! Đavo odnio sve žene! Pusti! Ni reči o njima.

JANEZ: To je baš ono, vidiš, da to nije moguće! Ja sam još večeras mislio da ću barem u grobu imati mira od te napasti! Ali nije moguće! Ja sam sada doduše vani, izvan svega ovoga što se na zemlji zbiva: i sajma, i broja pet, i štrika, i groblja, i svega, pa opet, vidiš, htio bih natrag, počeo bih pametnije.

ŠTIJEF se smije uzvišeno toj početničkoj lamentaciji: Vidi se! Još si nov! Proći će te to s vremenom. Posle će ti biti svejedno! Posve svejedno. Sve. Svejedno. Jesi li tu ili tamo. Na Mirogoju ili na sajmu!

Ljudi se vraćaju sa požara. Kao talasi.

GLASOVI, puni deziluzije: Da je barem paromlin izgorio! A ne takva komedija! Samo se čovjek uznoji, pa onda ipak ne vidi ništa! Ha-ha! Oni majmuni s gorućim repovima, kako su drečali! Da smo radije ostali ovdje! Bilo bi pametnije. To je vrag kad nismo Englezi!

Opet počinju panorame da sviraju i opet propleše kolo. Čuju se gusle. Madžarske i bečke i srijemske melodije. Pečenjari nose zadimljeno meso i urlaju. Fakini dijele reklame. Negdje se čuje »La Paloma« na orguljicama.

Na malenim crvenim kolicima gura se kljasti bogalj.

BOGALJ sabire milostinju i pjeva: »Nadarite, dobri ljudi – kljasta starca siromaha – pa će i vas dobri Bogo – na nebeskim vratim.«

JANEZ mu baca jedan krajcar s lordovskom gestom. Bogalj kupi novce šeširom pa se vozika dalje pjevajući: »Hvala, hvala, dobri ljudi, Bog će da vam plati.«

JANEZ: Evo! Vidiš! Da mogu, htio bih da sam ovakav! Na kolicima. Samo da počnem iznova. Znao bih onda da se porazgovorim s Njom, da joj sve rastumačim i objasnim.

ŠTIJEF: Ma dođi k sebi, čovječe! Proći će te to! Oho! I te kako će te proći!

JANEZ: Sve mi je nekako jasno. Providno. O, užasno providno! Vidim svakom kroz crijeva i rebra. Daj da pijemo! Da bude magleno, zadimljeno, onako ko prije, magla, magla.

ŠTIJEF: Svejedno je da li su magle ili je jasno jer sve se svršava ovako: ili sa štrikom ili na dnu savskog rukava!

JANEZ: Nije svejedno! Ljepše je mirisati dućane u Dugoj ulici u srpnju, u noći, kad ti se čini da je grad na moru. Kad oni štacuni mirišu po ribama i po moru i po cvebama! Ljepše je živjeti na broju pet. O, kidati se sa ženom mnogo je pametnije nego ovo sada! Ovako bespomoćno: ni u grobu ni među živima!

ŠTIJEF: To ti se samo tako čini! Znam ja, svi početnici ponavljaju uvijek jedno te isto: i ja sam mislio da je ljepše živjeti nego biti mrtav, o, užasno sam se mučio od pomisli da nisam živ! Ležim ti ja. Gledam ribice. Somiće. Zvijezde. Čudno je. Pa mislim kako je bilo divno ganjati cucke po gradu. Biti šinter. Voziti se uz kanal što smrdi. Disati dim kožarnice, čađu i smrad, ljubiti! O! Ljubiti. Ali onda je sve to prošlo.

JANEZ: Vraga je meni do meštrije! Ja sam mrzio tu svoju meštiriju. To je krepavanje bilo, a ne život. Nosite one debele drage pokojnike od sto i pet kila po vrućini. Kad se salo rastopilo u lijesu pa kapalo na ruke. Ili kolerične! Pa onda ona zlatna kola, baklje, vijenci, popovi, muzika, i vječno mrtvačka muzika. Ono je gad. Ono kad sjedim na boku pa gledam one mrcine s nojevim perjem gdje klimaju, ono je sve bilo sprovod. Ali žena, ona, žena, dragi moj, žena ipak ne bi trebala da bude sprovod u životu!

ŠTIJEF: Žena! Žena! To ti je posljednja laž! Istina je, ona se i u grobu kod nas najdulje čini istinom. Ali smirit će se sve to polagano i ne će te kopkati i zaboravit će se sve to na koncu kao da nikada ni postojalo nije. Serbus! Piju.

JANEZ: Žena! Žena! Ma jasna mi je ko na dlanu! Sve mi je jasno. Nije vrijedno. Pa ipak! Eto! Ne mogu ja bez nje! Niti ovako ne mogu. Sa štrikom oko vrata. O, jučer! Jučer sam je vidio posljednji put. Na Potoku. Padala je kiša, a ona je podigla suknje, pa joj se vide no-

ge, o, one noge! Proklete njene noge! A ja sam pao pred onim njenim glupim nogama u blato, a ona se smijala.

ŠTIJEF: Tako se svaka od njih smije kad mi padamo u blato pred njihovim glupim nogama!

JANEZ: Strašna je to stvar, te ženske noge! Znadeš! Njoj je ispadala kosa, pa je prala glavu petrolejem. A kod mene gore, pod krovom, sve je po petroleju mirisalo: i krevet, i divan, i sve. I jučer onda nisam više mogao da izdržim. Mislio sam parnut ću. Pa sam ispio petrolej, njezin petrolej.

ŠTIJEF: Petrolej je zdrava stvar! Štamper! petroleja je zdrava stvar.

JANEZ: Sav pakao da sam polokao, ne bi mi ništa bilo, a ne od litre petroleja! Pa ždere, ždere, ždere. Htjelo je da me zadavi! Nekakva gadna znojna ruka. Pa se onda zbilom, a, eto, uzalud, uzalud ovaj prokleti štrik, ništa nije pomoglo.

Piju. Negdje iza scene paklena tučnjava pijanih rulja. Orgije. Viču i prodavaju sladoled, pa se ona tri samoglasnika – a – o – e – resko razliježu zrakom.

Bježe ljudi i prestrašeno viču: Krv! Krv! Krv!

GLASOVI: Što se zbilom?

JEDAN GLAS: Ubilo čovjeka! Krv!

POVICI: Krv! Krv! Krv!

Cvile žene. Djeca. Komešanje. Neki crni ljudi valjaju beskrajno mnogo buradi pa viču: Hop! Hop! Hop! Čovjek sa raznobojnim balonima i zmijama i zviždaljkama. Krekeću drvene žabe. Pucketaju žabice. Pakao.

PLANETARICA S PAPIGAMA. Stara gušava baba. Viče i kriješti: Sreće! Zlatne, srebrne! Sreće!

Projuri Društvo za spasavanje. Zviždi. Ljudi bježe. Žandari. Policija. Mesari urliču sa novo-pečenim odojčetom: Hao! Hao! Vrućega!

Kod planetarice s papigama vuku ljudi »planete«. Dva gospodina: sa kaučuk-ovratnicima, izlizanih laktova, dva tipična pisara, činovnika.

PRVI GOSPODIN viče: Hej, ti! Baba! Amo te! Kupujemo sreću na veliko!

BABA: Evo me, evo, dragi gosponček!

Gospodin vuče. I jedan drugi gospodin vuče i promatra planete.

PRVI GOSPODIN: No, što si izvukao?

DRUGI GOSPODIN: Golu ženu! A ti?

PRVI GOSPODIN: Mrtvačku glavu! Smrt! Slutio sam nekako da će biti Smrt! Mirišem već čitavo veče smrt! Miris smrti!

DRUGI GOSPODIN miriše i njuška: Na! To je pečeno meso!

PRVI GOSPODIN: Nije, nego baš lešina! I sada ta mrtvačka glava!

DRUGI GOSPODIN: Pijan si! Ta, čovječe božji, te su papire nadrljali bogzna kakvi Židovi! Pa što bi bilo u tom istine, u tim planetama?

Čuje se negdje ptica smrti; ne zna se da li je to u onoj buci doista ptica smrti ili se pak samo tako čini.

PRVI GOSPODIN, prestrašno: Pardon! Jesi li čuo? Čuk! Sasvim loš znak!

DRUGI GOSPODIN: Ludorije! Ti si pijan ko batina! No! Pij! Kucaju se i piju. Taj je razgovor upleten u prijašnji dijalog Štijeфа i Janeza.

JANEZ: Čuješ li ga, moj dragi? To nama pjeva!

ŠTIJEF: Skoro će jutro! Zove nas! Morat ćemo kući! Kasno je! Ni u smrti nije čovjek slobodan od raznih dužnosti!

JANEZ: Ne mogu! Neka zove! Dugo me je zvao. Ali tako dugo dok ne vidim Nju, ne idem. Ona je ovdje! Moram je vidjeti bezuslovno.

ŠTIJEF: Skoro će pijetlovi! Ne bi bilo dobro da nas stignu izvan groblja!

JANEZ: Pa neka me stignu. Šta mi se može dogoditi? Tako dugo ne idem dok je ne vidim! Neka zove. Zvao me je tolike noći kad sam skapavao gore u onoj svojoj rupi pod krovom. Gledam gore u Dugu ulicu. Oni vrtovi i palače gore na brdu su blijedi. Mirni. Iza vinograda na »Šalati« se crveni. Onda on fućka. Tiho. Lijepo. Pa neka, neka zove. Sad već uzalud zove...

ŠTIJEF: Idemo! Idemo! Ne znaš ti još što to znači kad se zakasni do sunca! Ima i s onu stranu groba discipline i paragrafa.

JANEZ: Ona je ovdje! Ja je moram vidjeti! Moram je vidjeti – pošto-poto. Jučer sam mislio da će mi štrik pomoći. Mislim, kad umrem: sve će biti dobro! Sjedim gore u Bosanskoj kavanu. Tamo gdje je ona bila kasafrajla! Pa gledam blaženog onog Franca Jozefa na kredenci, pa crvene ruže, pa blatne prozore. A kiša pada. Pa mislim: baš je divno živjeti s takvim Franc Jozefima! Sve će biti dobro kad umrem. A, eto! Ništa nije dobro: umro sam, a ti tvrdiš da ni mrtvaci nemaju auzganga!

ŠTIJEF: Još su ti to prvi dani, još si preodviše jogunast. Ali priučit ćeš se ti već, dragi moj! Vidjet ćeš: nije se isplatilo zbog jedne žene likvidirati sebe! Svi smo mi to uvidjeli, pa ćeš i ti!

JANEZ: Nismo se razumjeli! To je! I sve bi opet dobro bilo samo da joj mogu to sve rastumačiti! Sve bi bilo dobro! Bila je ona karakter. Htjela je od mene čovjeka. Htjela je da načinim karijeru. Da postanem gumiradler. A ja sam bio kriv. Lijen. Ja sam bio svinja. Pio sam, a sada je kasno.

ŠTIJEF: A što lažeš samome sebi? I sada, preko groba, pa lažeš sebi! Dobro znaš da je ona bila, da oprostiš, sasvim obična »mrcina«! Za jednu gumipetu ili batistnu bluzu digla bi suknju svakome. I dvoje je ili troje djece zatukla. I ti to znaš pa što lažeš sebi?

JANEZ: Istina je! Ja to sve znam! Ona je gadna! Povlači se s kim god. I djecu je ubila! I bila je u zatvoru. Ali ja moram da lažem sebi! Ne mogu biti bez te laži! Eto! Ne mogu biti ni u grobu bez te laži!

ŠTIJEF: To je isto bilo i sa mnom. U ono prvo vrijeme dok se još nisam prilagodio podzemnim prilikama: čovjek je poslije smrti još nekako suviše živ i pokretan te ne može nikako shvatiti da je doista umro. I ja sam za »svojom« hodao ko sjena. Ako ona ide na plac, i ja na plac. Ide li u crkvu, i ja u crkvu. I tanjire sam lizao za njom. Navečer, kad je

cipele svukla, zavukao sam se u njih. Ili sam s ormara gledao na postelju gdje se ljubila s onim drugim. I srušio sam kadikad po koju jabuku s ormara. Baš u najljepšim momentima kad se ono dvoje smotalo u klupko, srušio bih jabuku i tako im kvario ljubav. Ha-ha! Al' onda ti to dosadi – naprosto dosadi! Uvidiš kako je sve to prazno kvariti ljubav drugima.

JANEZ: Ma ne mogu ti biti bez Nje! Ne mogu biti bez Nje! O, samo da se nije namjerila na onog prokletog atletu. Sve bi bilo dobro. Bili bismo se vjenčali. Ja bih bio otišao u fijakere, imao sam već u »Katoličkoj« oko tri hiljade.

ŠTIJEF: Ne će ti ona dugo niti s njim! Sad on služi novaca! Mnogo novaca! Sad je on senzacija na svim plakatima! Cijeli auto digne sa šest putnika! Što je to njemu!? Ali ispit će ga ko trakavica! Pa kad mu meso bude ikrasto, trulo, haj, ala će ga lijepo ostaviti! Sjeti se samo kako si ti izgledao prije Nje, a pogledaj se sada!

JANEZ: Pa dobro! Da me bar ispije. Dotuče. Uistinu dotuče! I dušu da mi zgazi. A ne ovako napola. Ni živ ni mrtav. Ali što bi! Nije Ona kriva! Ona je janje! Taj Herkules je svemu kriv. Odijeva je u svilu, kupuje joj gips-figure, kikiriki i bombone, njiše je na njihaljkama, obasipa je luksuzom...

ŠTIJEF: Nitko nije ničemu kriv! Što bi on bio kriv? Pusti ti samo njega! Doći će i on k nama, u to ja ne sumnjam.

JANEZ: Ma samo da mi je opet jedamput početi iznova! Da počnem iznova kao da se ništa nije dogodilo. Da se porazgovorim s Njom! Da joj sve to protumačim, da joj objasnim što je to zapravo: ljubav.

ŠTIJEF: Idi do đavola s tim glupostima! Ništa više nije moguće! Sad više ništa nije moguće! Prekasno je! Dijabolično zlobno, demonski se smije. Pije i razbije svoju čašu.

Čuju se melodije razbludne ciganske glazbe. Zrak je prezasićen erotikim snovima – komedijama. Polunage Ciganke cjelivaju se sa soldatima. Sluškinje bijele, nabubrele, s momcima, seljaci, gospe, pseta, komedijaši, sve se cjeliva. Gomila sa raznobojnim lampionima piruje, polivena vatrom, razigrana vinom – razdraženo meso gori, žene vrište, bubnjevi, činele, praporci, trube, strune, pa se u mrtvacu budi želja za ženom.

JANEZ: Ženu! Ženu! Natrag! Pa da opet bude nedjelja! Sunčana, mirisna nedjelja! Ona će imati novi kostim! Vozimo se u Maksimiru na jezeru. Hranimo labudove. Idemo na Sljeme. Modro, tiho, divno Sljeme! Šećemo po Ribnjaku. A onda u noći u travi gledamo zvižde! Miriše sijeno. Pa njene sise, one tople njene sise... Pjeva ćuk.

ŠTIJEF: Ne sanjaj! Gluposti! Idemo!

JANEZ: Ne idem! Kamo da idem! Na groblje? Na Mirogoj? U zemlju? Odavle? U Crno? Ne! To nije istina! Ja živim! Ja nisam mrtav! Ja osjećam, ja mislim, ja gledam, ja pipam – zar da ja moram gore u mrtvačnicu? Dosta je bilo groblja!

Štijef se kesi. Demonski. U saznanju.

JANEZ: Ne! Pusti me! Pjeva ćuk i nadvikuje sve, cijeli vašar. Idem! Ja moram da je nađem! Da joj objasnim! Da joj objasnim! Da me spasi! Idem da me spasi, pusti me... Otkine se i odjuri nekamo u glasno sajamsko šarenilo. A Štijef se kesi. Pa zviždi svoju pjesmu koja se ni u čemu ne razlikuje od ćukove pjesme, i ide i on za svojim prijateljem kao vukodlak, sjena i strašilo.

Ljudi su opet demonski pobjesnjeli. Novi talasi sjedaju za stolove. Naručuju vino. Opijaju se. Mesari, Turci, Makedonci, Židovi, poslastičari, Rumunji, ćilimari, Cigani, žene, djeca – sve se vrze, sve više. Plaču gusle. Smije se tamburica. »Otkud ideš, Anice« ko obijesni se skerco mi-ješa s melankolijom »Jesenskih dugih noći«.

Pijani, brutalni, hrapavi, neuglašeni glasovi kruže s pjesmom mlađarije u čudnim spirala-ma, pod zvjezdanim nebom. Kinezi prodavaju majoliku i porculan, majmune i Budhe, a Ta-lijani u crnim kalabrezima sadrenu plastiku – Dantea, gole žene i šarene mačke – pa viču: Krunu! Krunu! Po krunu! Po krunu!

Zvižde glineni kanarinci, dreče harmonike, a u pozadini panorame: vrtuljci, bubnjevi, orgu-ljice, sirene, ariston. Jedan čarobnjak pokazuje svoja umijeća kraj stola, opkoljen ljudima. Samo se kadikad čuje njegov glas koji će ga, sad na, izdati.

GLAS ČAROBNJAKA: To je grif doktora Fausta! Pravo pravcato jajce! Pogledajte molim! A ako ga razbijemo – kunić! Čaša vode – čaša tinte! Zekser u zemlji – još neprerezanoj! Još jedamput! Zekser u zemlji!

Ljudi se smiju. Odobravaju. Guraju se. Tuku. Halabuče. Ondje opet pleše crnac s majmuni-ma. On je »jongleur« bakljama pa ih visoko baca u zrak i opet hvata.

GLAS CRNCA: Hae – hae – hae... tuli on neke afričke divlje tonove.

JEDAN IZVIKIVAČ, na veliki rog: Haj – haj! Ovdje se pije gorući špirit! Gutaju se sablje, staklovina, živi golubovi!

Dolaze Anka i Herkules. Pripijeni jedno uz drugo, omamljeni vrućinom, vinom, vatrometi-ma; meso im gori, cjelivaju se. Žderu se. Anka je tip ružne prostitutke koja je ipak već osjeti-la veliku nevidenu Ženu. Neki njeni nagoni poimlju tu Ženu. Zbog toga je već i pregazila to-liko glavâ. Zbog toga je i survala jadnog Janeza. A i oplela se oko Herkulesa. Pa ga sad pije.

Kozičava je. Malena. U gorućoj crvenoj boji. A Herkules je golem. On je u ružičastom dresu, trikou, pa mu se vidi mišičje te izgleda kao trobojni plakat i reklama za hrvanje. Ali je za-ogrnut kaučukovom mantijom kao pravi profesional. Producirao se večeras u cirkusu. On diže automobile, konje, lomi gvozdene motke, željezo, rve se i ukratko: Herkules.

Anka ima puno naručje ruža. Amerikanskog šećera ko crvena kudjelja, licitarskih kolača, srca. Srebrnih panoramskih vazâ, »drezdenskih« kolača u srebrnom staniolu. Smije se ži-votno. Životinjski. Ženski.

ANKA: Dragi! To je život! Nikad nisam još tako letjela na »amerikanki« ko večeras. Malo ih je koji deru platno na krovu. A mi smo ga poderali!

HERKULES: Naravna stvar, kad sam ja gore, da se dere krov. Šta krov! Amerikanka! Saj-mište! Ti boga! Potući ću sve ovo, ove štakore, ko ništa! Što je meni ovo sve potući tebi za ljubav.

ANKA, obožavajući svoga Herkulesa: Dragi! Pa baš zato te i volim kad si takav! Velik! Jak! O, kako si jak, kao bog!

Cjelivaju se. Ludo. Vašarski. Vruće.

HERKULES: Jedina! O, samo tebe vidim! I danas u cirkusu. Ne vidim ni »auguste«, ni krov, ni acetilenske zvijezde, ni onog crnca koga sam gadno izbubao. Da nije crn, vidjelo

bi mu se. Ali tako se ne vidi! Bubnem ti ja njega u slabine – a sve mislim na tebe i osjećam kako si ti moja inspiracija!

Smiju se. I idu do jednog stola u centru scene.

ANKA: Sve mi se vrti. Sve je jedan »ringlšpil«. Sve, vidiš, sve. Dragi, još mi nikada nitko nije zavrtio glavom tako kao ti! Sjedaju. Dolazi konobarica.

HERKULES: A što bi, dušo? Vina? Piva? Krampampule, kraherla, špricera, bakarske vodi-ce?

ANKA: Piva i konjaka! Tri štamperla u čašu!

HERKULES: Pa dajte piva! Ali da budu rosne čaše! Ledene! Meni jednu čizmu! Tare sebi znoj: Vruće je ovdje užasno! Ko da je sve pod velikim šatorom. Da sam samo malko veći! Pa da razderem ono zvjezdano platno gore! Cijeli taj prokleti šator! Zraka! Zraka! Zraka!

ANKA: Pa ti bi i zvijezde skidao za mene! O, dragi!

HERKULES: To je jasno! Što su meni zvijezde? Sunce, što je meni sunce ako ti samo ushtjedneš da ga skinem. Ništa. Zdrobit ću i nebo kao ovo staklo! Sve samo puca među prstima! Zdrobi jednu vazu pa je baci. I još jedan vrčić. Na, evo, molim!

ANKA ga promatra s udivljenjem: O, moj jedini! Veliki! Onda kao da se zamislila. Histerični trzaji. Konvulzije.

HERKULES je obujmi ko pticu: Pile moje! Što ti je?

ANKA, kao da tjera ispred očiju vizije: Ništa! Istina je! Jak si ti! Lomiš ti obruče i potkove. Ali se potkova vidi! Naprosto se vidi. A ima toliko toga što se ne vidi! To se ne može slo-miti!

HERKULES: Gluposti! Što se ne vidi – toga nema!

ANKA: O, ipak! Ipak! Strah se ne vidi! A ima ga! Kako ga strašno ima! Trza se.

HERKULES: Tele moje malo idealno! Što je? No, što ti je!

ANKA: Strah me je! Što si me vodio u panoptikum? Tamo je kao u mrtvačnici! One oči, oči – one užasne oči! Ona crvena brada mrtvoga kralja što diše.

HERKULES: Gluposti. Puši cigaru. Ispija čizmu piva. I još jednu.

ANKA: I on ima crvenu bradu! Strah me je. Jučer sam govorila s njim.

HERKULES: Tko je opet taj on?

ANKA: Pa, Janez.

HERKULES: No samo da ga vidim, lijepo bi mu bilo. Dok ja tome tvom Janezu ne pobrojim rebra, ne će se smiriti.

ANKA: Plakao je na kiši. Rekao je: ako se ne vratim, objesit će se! Da mu se nije štogod dogodilo? Ja sam ga posve jasno vidjela, ondje u panoptikumu. Tako je teško disao. Ma što si me vodio onamo u mrtvačnicu? Plače.

HERKULES, despotski, suvereno: No! Sad je dosta gluposti! Āavo odnio te bapske ludorije! Na! Eto! Pij!

ANKA, kao u hipnozi. Jeca, ali pije. Ipak pije. Onda se počne histerički smijati: Ha-ha! Oni mali majmuni! Kako su zlatni! Ti! Dragi! Ne bi li kupio meni onakvog jednog malog maj-

muna? Tako bih se igrala s njim kao s djetetom! Ja sam zapravo rođena majka! Nitko na svijetu ne može da pojmi kako ljubim male majmune!

Jure momci s janjetinom i viču: Vruće, vruće, vruće!

HERKULES: Sve! Sve ću ti kupiti! Samo da sad skoknem po janjetinu. Čuješ! Kako fino miriše. Njuška Ljudožderski.

ANKA: Ja ne mogu! Meni je dovde! Pući ću.

HERKULES: A, dabome! Ja baš imam apetit! Hoće da kupi janjetinu, ali u taj čas dolaze Turci sa svilenim zlatnoprotkanim vezivom. Prozirnim velima, raznobojnim šalovima. – Anka prebire po svili. Ženski.

HERKULES: Koliko je ovaj žuti?

TURČIN: Tri i pol forinta, gospodine.

ANKA: A ja bih ipak radije ovaj plavi. Gledaj kako su divni ovi crveni cvjetovi!

HERKULES kiti Anku raznim šalovima: Ko Mati Božja izgledaš! Eto, nek bude! I plavi i crveni i žuti! A zašto ne bi i bijeli, ovako! Tako! No, koliko je to, Mujo? Nesrećo!

TURČIN računa: Ma nešto oko dvanaest forinti i tri zeksera, gospodine!

HERKULES plaća: No, dobro, dobro! Evo ti! Sad se samo nosi! Promatra zaljubljeno Anku: Lijepa si! Lijepa! Ljube se. No sad ja idem da se vratim s janjcem na ražnju!

ANKA: Žuri se samo da ne budem sama!

HERKULES: Za čas-dva bit ću natrag!

Anka ostaje sama. Uzima jednu srebrnu vazu, postavi je na stol pa se koketno gleda u nju. Ženske, mačje geste. Popravlja kosu. Gladi svilenom tkivo svojih šalova. Uživa u sebi. Onda vadi iz torbe mirisne sapune. Kida papir s njih pa ih miriše. Opija se sapunskim mirisom kao što to može jedna kasafrajla, gospodična Anka iz kavane na Potoku. Pauza. Čuje se ponovno veliki orkestar kraljevskoga sajma iz pozadine.

Onda dolazi Janez. Bijedni, crvenokosi, jadni, sušičavi, obješeni Janez, sa štrikom oko vrata. Izgleda blijed i proziran kao sablast. Dvije-tri najpiskutljivije orguljice u pozadini cvile, ali se ne razabira jasno iz mlazova onih drugih motiva da li je to: »Haben Sie den kleinen Kohn gesehen«⁴ ili »Circumdederunt«! Stoji dugo iza Anke i gleda je. U jednoj od onih sablasnih pauza, kad je sve utihlo, ona ga osjeti. Trgne se i protrne. Ali se odmah i snađe. I sad više nije prestrašena ženka. Već je opasno zvijere koje se tako zagrizlo u svoj život da će se pobiti i sa mrtvacem. Pauza.

JANEZ: Anka! U toj pobožnoj riječi rekao je sve.

ANKA: A! To si ti? A što je? Što želiš? Pa kako to izgledaš? Ti bogec bistrički!

Janez je gleda i šuti.

ANKA: Kamo si se to povlačio? Što? Čemu imaš taj štrik oko vrata? Što? Smiješan si! Izgledaš ko da si se objesio! Smije se, ali joj ne ide od srca.

JANEZ je dugo idiotski gleda. Onda osjećajno, a glas mu dršće: Anka!

ANKA, nervozno. Otresito. Suvereno: Ma što je? Što hoćeš? Što me progoniš?

⁴ »Jeste li vidjeli maloga Kohna« (njem.)

JANEZ, tužno kao izbijeno pseto: Progonim? Ja tebe progonim? Anka nervozno trga latice cvijeća. Pauza. Anka! Anka ne odgovara. Zašto si tvrda kao kamen?

ANKA, ženski: Pa nisam ja tvrda. Ja sam ti sve rekla. Zbogom, pa basta. Zbogom! Pa što hoćeš još od mene?

JANEZ: A! Ne, moja draga! Anka! S jednim zbogom ne primam otkaza! Ne zbogom! Nije to samo tako! Zbogom! Ti si meni uzela mene. Evo – tako, ko da si mi ruku otrgla. A sada zbogom? Pa ništa! A misliš li ti da to ne boli, biti ovako bez ruke?

ANKA: Boli. Pa boli. Pa šta se to mene tiče ako boli. I mene je boljelo! Prestat će. Sve prestaje.

JANEZ: Ne će prestati, draga moja! Anka! Ništa ne će prestati. To ne će prestati! To više! Užasno više! Sav onaj naš stan pod krovom na Potoku, one mjesečne noći na bugarskim poljima, Maksimir, sve ono užasno više. Za tobom više! Anka! Za tobom!

ANKA: Pa što? Nek više!

JANEZ: Anka! Pogledaj me kako izgledam! Zar ti baš ništa nije žao mene? Evo što si učinila od mene!

ANKA: Što sam učinila, smiješnog li pitanja! Pijanica, fakin, bitanga, pilko, eto, to si bio i ostao! Mrtvac. Cijeli si život pokapao mrtvace, pa i sam izgledaš ko mrtvac. Kako ti samo glupo pristaje ta tvoja gala-uniforma! Pa to čapljino pero! Smije se svome dragom.

U pozadini počeo se orkestar opet talasati. Javlja se mistični noćni vjetar koji raste do ciklonskih dimenzija na hipove. Prelije se preko scene melankolični daleki prigušeni lavež pasa koji se gubi u zborovima, ciki i orkestrima i bubnjevima. Kiša iskričavih raketa. Pale se samokresi od objesti. Vika i buka luđačka. Jure blijedi klauni kao za reklamu. Vrište žene.

Negdje više netko: Tigar je pobjegao iz menažerije! Spasite se! Bezglava jurnjava. Kolo se opet uhvatilo pa pleše, i cijeli vašar pomamno udara i trese zemljom. Opet duhne vjetar pa pogasi i porazbija masu fenjera. Kolo protutnji, destruktivno, nadzemaljski.

JANEZ moli: Anka! Molim te, samo da ti objasnim o čemu se zapravo radi. Meni izgleda da ti ne shvaćaš da me je ljubav ubila.

ANKA: Molim te! Tko hoće ljubiti, ne smije imati prazan džep! O toj tvojoj ljubavi nema smisla da gubimo vrijeme. To nikamo ne vodi! To nema smisla! Sad ćeš opet da praviš komediju ko jučer na Potoku. Šta se to mene tiče ako ti umreš? Umri! Umri, ali mi daj mira!

JANEZ: To i jest baš ono da ne mogu umrijeti! Eto, vidiš. Gledaj! Samo gledaj! Navlači svoju petlju oko vrata. Štrik! Gledaj kako se duboko urezao. Natečeno je sve. I ruke su mi plave! Anka! Ja sam se objesio! Pa ne mogu umrijeti! Ne mogu bez tebe ni umrijeti.

ANKA ga vuče za štrik, pa se smije, divlje, prostitutski: Ha-ha! Ti si se objesio! Lažeš! Opet lažeš! Kako bi bio ovdje da si se objesio!

JANEZ: Kako ne bih »kad si ti jača od smrti«. Mislio sam: ona će mi pomoći! Pa nije pomogla. Sad mi moraš ti.

Pleše kolo djece. Bijeje djece. Pjevaju.

DJECA: »Došla mama s kolodvora, a-di, a-di, a-de!«

JANEZ: Moraš mi pomoći! Daj mi ruku! Ruku mi daj, sve ćemo zaboraviti što je bilo. Uskrsnut će doba naše kaptolske škole. Kad smo na Uskrs nosili jaja i kolača i šunke k fratrima. Kad smo ministrirali kod Dizmuša, krali burske kugle u štacunu. Sjećaš se onih burskih kugla?

ANKA, kao uspavana: Bile su iznutra crvene, a izvana čokolada!

JANEZ: Pa »gracka« na »špekulama«. Pa one lovice. Pod zidom. Ti si uvijek brojila.

ANKA: Ha-ha! »Antantini, saoraka tini, saoraka, tika taka, bija baja bum.«

JANEZ broji s njom Antantini. To djeluje mrtvački sablasno. Smiju se: Pa onda Zeleni brijeg, i grad ko rasvijetljeni Betlehem na petrolejskoj lampi, i sve ono – i Medveščak i izleti i gora – sve ono bijelo, Anka, oni skrivači po pivnicama kad grmi, sjećaš li se, prvi put sam te poljubio! Elementarno divlje: Anka! Ti mi moraš dati ruku! Da izađemo iz svega toga van. Iz ove krvi, groblja, sajma, ludila, tamo – u bijelo, Anka, u bijelo.

Kolo se vraća. To već nije jedno kolo, to je životno apsolutno ludilo. To pleše cijeli sajam. I stolci, i stolovi, i burad, i šatre, i zvijezde, i aleja, i pečenjari, i cirkusi i panorame, sve to pleše kolo. To je nabujala voda, struja poplave koja nosi. Projuri scenom divlji čopor pobjesnelih pasa, tutnje doboši, samokresi i trube, planetarica pleše s debelim kanonikom, dacar s milostivom, purgari i slijepci i Ciganke sa prostitutkama, sluškinje, soldati, cure, barabe, majmuni, čarobnjaci, sve to kovitla se i pleše. Vijori se crni vihor, laju pseta, poplašili se konji, propinju se pa gaze ljude, pište sirene, mekeću dude, smiju se egede i tamburice. Razbijaju se čaše, tuku se. Ljubi se, proljeva se krv, a djeca se miješaju u tom užasu pa se čuje gdje broje: »Antantini, saoraka tini, saoraka, tika taka, tika taka, saoraka, bija baja bum!« Janeza je pograbila ekstaza orgije pa hoće da zavitla Ankom i da se baci u vrtlog.

JANEZ viče: U bijelo! U bijelo! U bijelo!

ANKA se počinje buditi i vrišti: Pusti me! Ruke su ti ledene! Baci taj štrik, što se šališ? Smrdiš ko mrtvac! Pusti me, gadan si, zaudaraš, grobar... Cvili i bije se.

JANEZ: Bit ćemo djeca! Opet djeca! Iznova bijela djeca, Anka! Skini ovo s mene, ovaj štrik! Pusti atletu! Dođi, Anka!

Iz velikog kovitlaja uzvitla se kor mrtvac koji su dosad u metežu plesali. Vihor. Daleka grmljavina. Orkestrioni. To su svi oni pajdaši Janeza sa Mirogoja koje je onamo žena otpremila. Mnogo obješenih, drži jedan drugome štrik što se spetljao oko vrata, pa onda otrovani, grčevito iznakaženih lica, rasplamtjelih tjelesa, načičkani noževima, jedni drže u ruci krvavo srce, drugi svoju glavu, a iz vena im mlazi krv, jedni imadu voštanice u ruci, popovi, klerici. Svi plešu oko Anke. Hoće je u kolo. Ona luđački vrišti i bije se sa vizijama. Janez se smije, glas mu se ori. Kor mrtvac plešući:

Ave, victrix Eva!
 Ave, victrix Eva!
 Ave, victrix Eva!
 Mi plešemo mrtvački ples,
 iz kolijevke u lijes!

U ognju luđačkog gnjeva
goni nas ljubavni bijes!
O, kraljice, kurvo, djeva!
Ave, victrix Eva!

Ta se užasna vizija dalje kesi, mota, puši, vri, pleše, a Anka vrišti, i onda se ko nastrijeljena ptica baci u naručje Herkulesa koji se vraća s janjetinom koja se puši. Čim se pojavio Herkules, vizija se nekamo rasplinula; kolo se u pozadini nekamo kovitla, čuju se panorame i daleka grmljavina. Janez dršće kraj stola. Anka užasno rida u naručju Herkulesa. Pripila se uza nj.

HERKULES: Što je? Dijete! Pile! Što je, moje malo pile? Što ti se dogodilo? Evo vruće janjetine, evo flaša kruškovca!

Anka u strahu ne može da dođe do riječi, samo prstom pokazuje na Janeza. Herkules se nasmije. Onda trgne glavom pa pođe prema Janezu.

HERKULES: Tu je taj grobar! No, što je? Što hoćeš tu s mojom Ankom opet? Je li? Ha? Energično se isprsi, pa sa mnogo samosvijesti zvižne hajdučki na prste i pokazuje prstom Janezu neka se nosi. Herkules izazovno zvižduče i pokazuje prstom obješenome: No, što je? Što još čekaš?

Janez ide do stola i uzima goli nož, sad će da se baci na Herkulesa. Anka vrišti u strahu. Ljudi se uskomešali. Gibanje. Ali je Herkules zbacio sa sebe svoj mantil, pa u svom ružičastom trikou sinuo u svoj snazi. Ima mnoge kolajne na vrpcama. Dočekao je Janeza koji je narsnuo. Oteo mu nož, s lakoćom ga je strovalio i izbio. Istukao mrtvaca. Ljudi se smiju. Onda se trijumfatorski okrene do Anke: Dođi! Idemo dalje!

Anka se ovjesi o njega i odu.

Hihot, surovi hihot ljudi koji jure dalje za novim senzacijama. Janez se izbijen u prašini sabire. Ječe berde i harmonike, glazba, lampioni, vatre, sve luduje sajamski.

JANEZ bolesno, umorno, izbijeno ustaje. Gleda kao u snu nekamo u vašar gdje je nestalo Anke. Onda mahne gazdi: Vina! Vina! Sjeda za stol pa ispija jednu čašu za drugom. Opet sviraju orkestrioni i fonografi pa se odnekud čuje kako tamburaši intoniraju: »Ančice, dušice!«

A Janez svojim pijanim mrtvačkim glasom pjeva uz tamburaše:

Ančice, dušice!
Ti si prevarena!
Da tebe ljubim ja,
To nije istina!

Taj turobni »to nije istina« uvijek se ponavlja niže i niže, taj refren gasne u boji i sad će zanijemjeti. Ali sve žalosnije i beznadnije ipak hriplje: To nije istina. – Janez, potpuno opijen životom, plače i pjeva: To nije istina! I ta se njegova mrtvačka, pogrebna ljubavna negacija slijeva s dalekom simfonijom panorama, sirena, orkestriona i plesom pijane crvene gomile

u čudnu, žalosnu pjesmu sajamske pijane noći. Onda se jave prvi pijetlovi, a Janez pada pod stol, ukočen, drven, definitivno mrtav kao lutka nad kojom je nevidljiva ruka prerezala životnu nit.

GLAS SMETLJARA: Na, opet se opila jedna svinja!

Pa ga smetljarice dižu i proklinjući život nose u mrtvačka kola što veličanstveno prolaze po vašaru. Crnolakirana kraljevska staklena pozlaćena barokna kola sa svjetiljkama i otmjenim crnim šestoropregom. Opet negdje daleko orgulje kao da grme: »Circumdederunt«. Pod velikim crnim kalpakom sjedi na boku golemi kostur kao kočijaš i polagano odlazi šestoropreg sa Janezom u nepovrat.

A mrtvačka kola tutnje kao da se kotači valjaju po lubanjama popločenoj kaldrmi. Pijevci pjevaju. I opet se čuje gdje pleše kolo. Tutnji, igra, poskakuje, živi. Lije se vino. Smije se. Slavi se Kraljevo.

Zavjesa

»Hrvatska rapsodija«, Naklada Đorđa Čelapa, Zagreb 1918.

Rječnik

agramerski (njem.) – zagrebački

ajnkasirati (njem. einkassieren) – naplatiti, inkasirati

ariston (grč.) – vrsta automatskog glazbala

auzgang (njem. ausgang) – izlaz; slobodno

Ave, victrix Eva! (lat.) – Zdravo, pobjednice Eva!

bagaza (franc.) – ološ, bagra

basta (tal.) – dosta

belica – vrsta sitne slatkovodne ribe

berda (tur.) – glazbeni instrument, bajs, kontrabas

bioskop (prema njem.) – kino, kinematograf

boza (tur.) – slatko piće od žita, kukuruza, riže i vode

Circumdedeunt (lat.) – »Zahvatiše«, prve riječi pogrebnog psalma Circumdedeunt me dolores mortis (Zahvatiše me bolovi smrti); opijelo, sprovod, smrt

cukerbeker (njem.) – slastičar

cveba (njem.) – suho grožđe, grožđica

čador (tur.) – šator

čepeti (kajk.) – čučati

dacar (kajk.) – poreznik, financ

dacovina (kajk.) – daća, namet, porez

dinstman (njem.) – javni služnik, poslužitelj, teklić; ulični najamni poslužitelj

dragoner (franc.) – isto što i dragun;

prvotno vojnik u konjici koja je sjahivala prije boja; draguni ili dragoni su se kasnije od ostale konjice razlikovali jedino po uniformi

Duga ulica – ulica u središtu Zagreba koja se s Gornjeg grada spušta na Trg bana Jelačića, danas Radićeva ulica

Dummkopf (njem.) – glupan, budala

egede (mađ.) – gusle, violina

flangirati (prema franc. flaner) – šetati, lutati, tumarati bez cilja

flosar (njem.) – splavar

forint, forinta (tal.) – novčana jedinica u Austro-Ugarskoj

frajla (njem.) – gospodica; prostitutka

frajlca – umanj. od frajla (v.)

frauli (njem.) – od milja prema njem.

Frau, gospođa

frnjiti – ljutiti se

frotirati (franc.) – trljati, istrljati, masirati

funebraš (franc.) – pogrebnik

Furlan – stanovnik Furlanije, odnosno sjeveroistočne talijanske pokrajine Friuli, u kojoj živi dosta Slovenaca

gleč (kajk.) – gledaj

gumipeta – pločica od gume koja se pričvršćuje ispod kožne pete na obući, da bi se omekšao, olakšao i utihnjavao hod

gumiradler (njem.) – u starom Zagrebu naziv za fijaker koji je na kotačima umje-

sto željezne oplata imao gumu (kako bi činio što manje štropota)

halt! (njem.) – stoji!, stani!

heznuti (kajk.) – lupiti, udariti

japica (kajk.) – tatica

jongleur (franc.) – žongler

kalabrez (tal.) – vrsta pustenog šešira sa širokim obodom (prema tal. pokrajini Kalabriji)

kaputaš – čovjek koji nosi kaput (umjesto seljačke surke ili radničke bluze), građanin, gospodin

kasafrajla (njem.) – blagajnica, kasirica

keden (kajk.) – tjedan

kočever – pokućarac, sitni trgovac koji ide po kućama (naziv prema slov. pokrajini Kočevje, čiji su se stanovnici bavili tim poslom)

konta (njem. Kunde) – mušterija, stranaka, stalan kupac

kraherl (njem.) – piće od sode i nekih slatkih primjesa

krajcar (njem. Kreuzer) – sitan novac u Austro-Ugarskoj

krampampula (njem.) – rakija borovička, klekovača, trešnjevača

La Paloma (španj.) – »Golubica«, izuzetno popularna španjolska pjesma iz žanra habaneras, nastala 1859. godine, čiji je autor baskijski skladatelj Sebastián Iradier

lozung (njem.) – lozinka

luknja (njem.) – rupa

malta (njem.) – carina, carinarnica; brklja, brana na ulazu u grad (na kojoj se naplaćivala pristojba za ulaz u grad)

Medveščak – potok u Zagrebu koji teče od Sljemena do rijeke Save, danas je dje-

lomično natkriven; zagrebačka gradska četvrt

muštarda (tal.) – senf, gorušica

nor (njem.) – lud, budalast

Nova Ves – zagrebačka ulica, sjeverni produžetak Kaptola

orkestrion (grč.) – mehanički glazbeni instrument (na ručni ili električni pogon) koji oponaša sviranje cijelog orkestra

panoptikum (grč.) – muzej voštanih figura; prenes: smjesa šarolikih predmeta

parnuti – krepati, umrijeti, nestati

pilko – grobar (lat. vespillus – mračnjak, grobar siromašnih)

pita – hrana

planetarica – astrologinja koja tumači ljudsku sudbinu »zapisanu u zvijezdama«

platfisi (njem.) – ravna stopala

pogleč (kajk.) – pogledaj

poleg – zbog, radi

postekleti (kajk.) – pobjesnjeti

Potok – današnja Tkalčićeva ulica u Zagrebu (njom je stvarno nekoć tekao potok Medveščak)

rauber (njem.) – razbojnik

rendez-vous (franc.) – sastanak, susret

rojta (mađ.) – resa

saturnalije – u starom Rimu sedmodnevni veseli narodni praznik u čast boga Saturna; preteča današnjeg karnevala se (kajk.) – sve

serbus (lat.) – sluga! vaš sam sluga! (pozdrav)

skerco (tal. scherzo – šala) – mala glazbena kompozicija u veselom tempu

soptanje – dahtanje, puhanje

Sveti Duh – zagrebačka gradska četvrt sjeverozapadno od središta, nazvana po istoimenoj crkvi

šajka – lađa, brod

šlifan (njem.) – fin, kvalitetan

štacun (tal.) – dućan, prodavaonica, trgovina

štamperl (njem.) – mala čašica za žestoka pića

Vrbik – dio Zagreba (u Trnju, južno od središta grada)

vrzati se – vrzmati se, motati se

zekser (njem.) – sitni austrougarski novac, isprva 6 krajcara, a kasnije 20 filira

zmeknuti – prizalogajiti, pojesti